

Novum

In Memoriam Petr Pokorný (1933. április 21–2020. január 18.)

A tekintélyes svájci újszövetséges professzor, Ulrich Luz halála után (Bern-Laupen, 2019. október 13.) a Biblia, különösképpen az Újszövetség kutatóinak egy másik ismert újszövetséges tudóstól, Petr Pokornýtól is búcsút kellett venniük. A prágai Károly Egyetem Evangélikus Teológiai Fakultásának professzora rövid betegség után hunyt el 86 éves korában, 2020. január 18-án, családtagjai körében.

Petr Pokorný Brünnben született 1933. április 21-én. Minden bizonnyal a helyi Klasszikus Gimnáziumban folytatott tanulmányai gyakoroltak rá döntő hatást a klasszikus tanulmányok, az ókori görög-római világ és az Újszövetség iránti érdeklődése felébresztésében. Ott nyerte el latin és görög nyelvű tudásának alapjait, és alakult ki vonzalma ahhoz a gazdag kulturális környezethez, amely a keresztyénség bölcsője lett. Az antik világ iránt tanúsított mély érdeklődéséről tanúskodnak későbbi tanulmányai, ugyanis a prágai Károly Egyetem Comenius (evangélikus) teológiai fakultásán folytatott tanulmányai (1951–1955) és a prágai Cseh–Morva Testvéreközösségben végzett lelkészi szolgálata után Prágában és Bonnban tanult klasszikus filozófiát (1958–1959), amikor segítségére voltak modern nyelvi ismeretei (német, angol, francia és spanyol). Josef B. Souček professzor irányításával a keresztyénség eredetének gnosztikus kontextusát kutatta. Ennek eredménye *A Soma Christu az efézusiakhoz írt levélben* című doktori dolgozata, amelyet 1959-ben nyújtott be a prágai Károly Egyetem Comenius (evangélikus) teológiai fakultásán. Tézisét azonban 1963-ban védhette meg a korabeli kommunista rezsim akadályozása miatt, s ez már előrejelezte az ő terhes és hosszú évekig tartó küzdelmét az akkori rendszerrel. De ő a politikai nyomás ellenére is folytatta beható ókortörténeti és újszövetségi kutatásait.

1966-ban a görög nyelv szakavatott tudósaként kapott meghívást a Comenius evangélikus teológiai fakultásra (később a Károly Egyetem teológiai fakultása), hogy ott görög nyelvet tanítson. Ugyanebben az évben Berlinbe is hívták tanársegédnek, az állami hatóságok azonban nem engedélyezték számára az állás betöltését. Így hát a prágai teológiai fakultáson folytatta munkáját, ahol 1967-ben

sok hatósági huzavona után a külföldi egyetemek közbenjárására végül megvédhette *Gnosztikus misztériumok* című székfoglaló disszertációját. Ugyanebben az évben kapott meghívást a Greifswaldi Egyetemtől, hogy ott adjunktusként oktassa az újszövetségi tudományokat. Az állami hatóságok ezt már nem tudták megakadályozni. Egy év után visszatért Prágába, ahol a kutatásai eredményeit feldolgozó *A gnózis kezdetei. Az ember istenségéről szóló gnosztikus mítosz eredete* című munkája alapján elnyerte a történelmi tudományok kandidátusa (DrSc.) címet a Cseh Tudományos Akadémia görög irodalom szakán (intézmény: Görög–Római és Latin Tudományok Kabinetje; 1968). 1972-ben elnyerte az újszövetségi tudományok professzora kinevezést, majd pedig 1993-ban, a politikai rendszerváltás után végre megkaphatta a történelmi tudományok doktora címet a Cseh Tudományos Akadémián. A Károly Egyetem teológiai fakultásán végzett tevékenysége során 1973 és 2005 között volt az újszövetségi tanszék vezetője, 1990 és 1996 között a fakultás helyettes dékáni, majd 1996–1999 dékáni tisztségét töltötte be. 1998-ban megalapította a Cseh Köztársaság Tudományos Akadémia és a Károly Egyetem Bibiai Tanulmányi Központját, amelynek 2001–2010 között volt igazgatója. Közben gyakran végzett kutatói munkát külföldön.

Legjelentősebb külföldi kutatásai közé tartozik a qumráni tekercsek vizsgálata, amelyet a Clermonti Egyetem (AEÁ) által az egyiptomi Nag-Hammádi-ban végzett III. expedíció során folytatott 1978-ban, és ezeknek jelentőségéről nagy lelkesedéssel tartott gazdag filmanyaggal illusztrált előadásokat az akadémiai esték keretében. 1988-ban pedig vett részt abban a régészeti kutatásban, amelyet a Német Evangélikus Régészeti Intézet (Deutsche Evangelische Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes) szervezett Jordániában és Izráelben.

Sokszor dolgozott hosszabb ideig vendégprofesszorként külföldi egyetemeken, amelyek közül a legfontosabbak: Pittsburgh (1986–1992), Princeton (1987; 2003–2004), Tübingen (1988–1989; 1995–1996; 2000). Gyakran kapott meghívást vendégelőadások megtartására is, és ezeknek keretében szabadon beszélt érdekesítő filozófiai, ókortörténeti, krisztológiai, gnózikutatói, illetve hermeneutikai kutatásairól amerikai, németországi, svájci, ausztriai, máltai, angliai, skóciai, hollandiai, svédországi, norvégiai, oroszországi, magyarországi és romániai egyetemeken. Természetesen a szlovákiai egyetemeken is tartott előadásokat (Pozsony, Komárom, Eperjes), és rendszeresen a Cseh Köztársaság különböző egyetemlein. Különös gonddal ápolta a kapcsolatot a Prágai Huszita Egyetemmel és a római katolikus teológiai fakultásokkal.

Kiemelkedő szaktudásának köszönhetően számos tudományos tanács, bizottság és munkacsoport tevékenységének volt meghívottja. Jiří Mánek professzor halála után nemcsak tagja, hanem elnöke is volt az új cseh ökuménikus Bibliafordítói Bizottságnak (1975–1996). Ugyanakkor tagja volt a Nemzetközi Bibliatársulatnak (International Bible Society), 1992 és 1996 között pedig az UBS Tudományos Fórumának (Scholarly Forum of the United Bible Societies). A Studiorum Novi Testamenti Societasban (SNTS) kifejtett tevékenységének

(1967–2020) is jelentős szerepe volt. Ez a társaság, amelynek félezer újszövetséges professzortagja van a világ minden részéről, évente találkozik, hogy baráti légkörben beszéljék meg az újszövetségi teológia legfontosabb kérdéseit. 1993-tól 1996-ig tagja volt az SNTS operatív bizottságának, 1994–95-ben pedig elnöke az egész társaságnak. Hazai viszonylatban is különböző intézetek igyekeztek hasznosítani szakmai tudását. 1996-tól 2020-ig volt a tagja a Prágai Károly Egyetem Tudományos Bizottságának. 1998 és 2002 között abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a kutatási és fejlesztési bizottság tag volt a Cseh Köztársaság kormányában. Éveken át volt a Cseh Tudományos Akadémia Ókortudományi Intézetének bizottsági tagja. 1985-től 2004-ig tagja volt a Cseh-testvér Evangélikus Egyház Zsinati Bizottságának teológiai szakosztályának, és költői hajlamának köszönhetően himnológusként számos egyházi énekszöveggel gazdagította az énekeskönyvet.

Munkássága, szaktudása nem maradt elismerés nélkül. Nemcsak tudományos bizottságok, munkacsoportok, kiadóbizottságok értékelték tudományos tevékenységét, hanem különféle kitüntetésekben is részesült. A fent említetteken kívül kitüntették az Amerikai Bibliai Irodalmi Bizottság tagságával (1986), valamint a Göttingai Tudományos Akadémia (Akademie der Wissenschaften zu Göttingen) történelem–filozófia szakosztályának tagságával (1995), Humboldt-életműdíjjal (Bamberg-Bonn, 1995); a Cseh Köztársaság oktatási minisztériuma kutatómunkájáért tüntette ki (1999), a Károly Egyetem 2003-ban aranyéremmel, a Cseh Tudományos Akadémia érdeméremmel, a Cseh Köztársaság pedig állami érdemrenddel tüntette ki (2005); A Bonni Egyetem (1998), a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem (2000), Szentpétervári Egyetem (2015) díszdoktori címmel ismerte el kiemelkedő tudományos munkásságát.

Nyolcvanadik születésnapján (2013) a Pál apostol-kutatásban részt vevő munkatársai neki ajánlották „A 2Thesszalónika és a páli eszkatológia” témájú szekcióülésüket. Pokorný professzor kutatói munkássága több témakör szerint osztható fel, amelyek néha fedik vagy kiegészítik egymást, ahogyan ez megszokott az újszövetségi tudományok esetében.

1. Irodalmi munkásságának nagy része *egzegetikai műveket* foglal magában, amelyek bibliai könyvek magyarázatai (Márk, Efézus, Kolossé, Az apostolok cselekedetei). Ezek több kiadást értek meg, részben azért, mert az olvasók felvásárolták a készletet, másrészt pedig azért, mert újabb kutatások eredményeivel kellett kiegészíteni őket. Ezek főként a következő művek:

Výklad evangelia podle Marka. [Márk szerinti evangélium] Ústřední církevní nakladatelství, Edice Kalich, Praha 1974, 1982.

Evangelium podle Marka. Centrum biblických studií AVČR a UK v praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, Praha 2016.

Der Brief des Paulus an die Kolosser. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 10/1. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1987, 1990. Angol kiadása: *Colossians: A Commentary.* Hendrickson, Peabody, MA 1991.

Der Brief des Paulus an die Epheser. Theologischer Handkommentar zum Neuen Testament 10/2. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 1992, 2013.

List Efězským. [Az efézusiakhoz írt levél] Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Centrum biblických studií, Česká biblická společnost, Praha 2005.

Skutky apoštolské. [Az apostolok cselekedetei] Český ekumenický komentář k Novému zákonu. Centrum biblických studií, Česká biblická společnost, Praha 2020.

2. Érdeklődése már kezdetektől kiterjedt a *gnózis* kutatására, amely állandóan visszatér a bibliai szövegek magyarázata során. Ilyen munkái:

Der Epheserbrief und die Gnosis. Die Bedeutung des Haupt-Glieder-Gedankens in der in der entstehenden Kirche. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1965.

Počátky gnose. Vznik gnostického mytu o božstvu člověka. [A *gnózis* kezdetei. Az ember istenségéről szóló gnosztikus mítosz eredete] Rozprawy Československé akademie věd, řada společenských věd, Praha 1968.

Píseň o perle: tajné knihy starověkých gnostiků. [Ének a gyöngyről. Az antik gnosztikusok titkos könyve]. Vyšehrad, Praha 1986, 1998; *Evangelium Tomášovo.* [Tamás evangéliuma] Edice Kalich, Praha 1981, 1982, 2001.

A Commentary on the Gospel of Thomas: From the Interpretations to the Interpreted. Jewish and Christian Texts in Contexts and Related Studies 5. T. & T. Clark, New York–London 2009, 2012).

Ezeken kívül más tudósokkal együttműködve kutatta a gnosztikus irodalmat Nag-Hammádiban, ezeket kopt nyelvről fordították le, majd pedig a következő sorozatban közzölték:

Oerter, Wolf B. – Pokorný, Petr (edi.): *Rukopisy z Nag Hammádí.* [Kéziratok Nag Hammádiból] Vyšehrad, Prague 2008, 2010, 2011.

3. A krisztológia eredetére összpontosító *újtestamentumi kutatásai* az evangéliumok lényegéről, az újtestamentumi írások szerkezetéről szóló elemzései a következő könyveiben jelentek meg:

Der Gottessohn. Literarische Übersicht und Fragestellung. Theologischer Verlag, Zürich 1971.

Vznik Christologie. [A krisztológia keletkezése] Kalich, Praha 1988; német kiadása: *Die Entstehung der Christologie. Voraussetzungen einer Theologie des Neuen Testaments.* Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1985; angol kiadása *The Genesis of Christology.* T & T Clark, Edinburgh 1987.

Die Zukunft des Glaubens. Sechs Kapitel über Eschatologie. Calwer Verlag, Stuttgart 1992.

Teologický a literární úvod do Nového zákona [Teológiai és irodalmi bevezetés az Újtestamentumba] Vyšehrad, Praha 1993.

Apoštolské vyznání. Výklad nejstarších křesťanských věroučných textů. [Apostoli hitvallás. A legrégebbi keresztyén hitvallás szövegének értelmezése] Mlýn, Třebenice Praha 1994.

Jesus in the Eyes of his Followers: Newly Discovered Manuscripts and Old Christian Confessions. Dead Sea Scrolls and Christian Origins Library 4. BIBAL Press, North Richland Hills, Texas 1998.

Theologie der lukanischen Schriften. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1998.

Lexikalische und rhetorische Eigentümlichkeiten der ältesten Jesustradition
In: Schröter, J. – Brucker, R. (Hg.): *Der historische Jesus. Tendenzen und Perspektiven der gegenwärtigen Forschung.* BZNW 114. De Gruyter, Berlin–New York 2002, 393–408.

Ježíš Nazaretský. Historický obraz a jeho interpretace. [A Názáreti Jézus történelmi alakja és interpretációja] OIKOYMENH, Praha 2005.

Einleitung in das Neue Testament. Seine Literatur und Theologie im Überblick. Tübingen 2007 (Ulrich Heckel társszerzővel).

Od Ježíše k teologii. Soubor studií. [Jézustól a teológiáig. Tanulmányok] Studie a texty Evangelické teologické fakulty 12. Praha 2008.

From the Gospel to the Gospels: History, Theology and Impact of the Biblical Term Evangelion. De Gruyter, Berlin 2013.

Jesus in Geschichte und Bekenntnis. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 355. Mohr Siebeck, Tübingen 2016.

Jesus Christus I. Name und Titel. 2. Jesus als Christus. In: Betz, Hans Dieter – Browning, Don S. – Janowski, Bernd – Jüngel, Eberhard (Hrsg.): *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Band IV. 4. Auflage. Mohr-Siebeck, Tübingen: 2001, 467–470., valamint ennek angol verziójában.

4. Végül fontos megemlítenünk azokat az eredményeit, amelyeket az újszövetségi hermeneutikai kutatás terén ért el, mivel Pokorný professzor kitartóan kereste az újszövetségi iratok magyarázatának kulcsát és az evangéliumok lényegét, hogy a Szentírás üzenete helyes megfogalmazást és magyarázatot nyerhessen. Ez a törekvése érvényesült a Szentírás új ökumenikus fordítása terén kifejtett munkásságában. Ebben a vonatkozásban a következő műveit sorolhatjuk fel:

Bibelauslegung als Theologie. Hrsg. von Pokorný, Petr – Souček Josef Bohumil. Wissenschaftliche Untersuchungen Zum Neuen Testament 100. Mohr Siebeck, Tübingen 1997.

Pseudepigraphie I. Altes und Neues Testament. In: Müller, Gerhard – Balz, Horst et al. (Hrsg.): *Theologische Realenzyklopädie.* Bd. XXVII. Walter de Gruyter, Berlin 1997, 645–655.

Philosophical Hermeneutics and Biblical Exegesis. Hrsg. von Pokorný, Petr – Roskovec, Jan. J. C. B. Mohr, Tübingen 2002.

Hermeneutika jako teorie porozumění. Od základní otázky jazyka k výkladu bible. A hermeneutika mint a megértés elmélete. A nyelv alapvető kérdéseitől a Biblia értelmezéséig] Vyšehrad, Praha 2005.

Hermeneutics as a Theory of Understanding. Translated by Anna Bryson Gustová. Eerdmans, Grand Rapids 2011.

5. Tudomány-népszerűsítő írásai:

Řecké dědictví v Orientu. Helénismus v Egyptě a Sýrii. [A görög örökség keleten. Hellénizmus Egyiptomban és Szíriában] Edice Oikúmené, Praha 1993.

Co nevíš o Bibli? Úvod do studia Starého a Nového zákona. [Mit nem tudsz a Bibliáról? Bevezetés az Ó- és az Újszövetség tanulmányozásába] Česká biblická společnost, Praha 1997, 2001. (Miloš Bič társszerzővel.)

Den se přiblížil [A nappal már egészen közel van] Mlýn, Jihlava 2007.

Má to smysl. Rozhovory nad Bibli. [Van értelme. Beszélgetések a Bibliáról] Vyšehrad, Praha 2012.

A poslední budou první. [Utolsókból lesznek elsők.] Kalich, Praha 2001.

Amikor professzorként tartott előadásokat, lebilincselte hallgatóságát. Úgy tartotta ébren az ókori vallásos, kulturális és szociális hagyományok iránti érdeklődést, hogy nyelvészeti, egzegetikai és irodalmi elemzéseit mai szövegekkel szemléltette. Kutatási szemináriumokat tartott, hogy közvetlen kapcsolatot ápoljon az újszövetségi tudományok iránt különösképpen érdeklődő diákokkal. Ökumenikus szellemben viszonyult a testvéregyházak teológiai hallgatóihoz, és őket is ugyanúgy bátorította a tanulmányozásra, illetve segítette őket tudományos fejlődésükben. Ezt bizonyítja az is, hogy három református diákot készített fel doktori vizsgára (Szlovákiából Peres Imrét, Ravasz Hajnalkát és Andrea Korečkovát). Fontosnak tartotta az ókori filozófiai szövegek, például a görög sírfeliratok tanulmányozását, amelyek a hellenista környezet hagyományát, gondolkodását és hitéletét tanúsítják ott, ahol a keresztyén apostoli misszió kibontakozott. Ezen kutatási motiváció továbbél tanítványaiban.

Hálásan emlékezünk Pokorný professzor jelentős munkásságára és értékes teológiai örökségére. Távozása szomorúsággal tölt el, de ugyanakkor arra is ösztönöz, hogy megőrizzük, ápoljuk és tovább gyarapítsuk e hívő ember tudományos örökségét.

Peres Imre

Angolból fordította Geréb Erzsébet